

Demokrasinin Maksimizasyonu Ekseninde C.B. Macpherson'un Utilitarizm Eleştirisi

Naci İSPİR*

Liberalizm, bireyin özgürlüğünü, özerkliğini, temel haklarını garanti altına almayı amaçlayan ve bu nedenle siyasal iktidarın sınırlandırılması gerektiğini vurgulayan bir düşüncedir. Bu düşünce, bireylerin kendi seçimlerinde, inançlarında, günlük yaşamı etkileyen ekonomik ve siyasi olaylarda özgür olma arzularının sonucunda ortaya çıkmıştır. (Held 1987: 41) Liberal demokrasi ideali, dünyada yeni taraftar kitleleri kazanmakla birlikte, kavramın geleneksel ahlaki temeli, kuramsal bir şüphe konusu olmaya devam etmektedir. Söz konusu bu kuramsal şüphe giderilemezse, insan haklarının ihlalleriyle ilgili protestolar, kolaylıkla bir hiç etrafında çıkartılan bir sürü patırtı olarak geçiştirilecek ve liberal demokrasiye de herhangi bir ahlaki iddiadan yoksun, olsa olsa diğerleri arasında yalnızca faydayı hedefleyen bir siyasal seçenekten öteye herhangi bir konum izafe edilemeyecektir. (Lakoff 1993: 142)

Bu çerçeveden bakıldığında; liberal demokrasinin içerisinde hem ahlaki hem de siyasal anlamda birtakım yetersizlikleri barındırdığını ileri sürerek, onu temelden bir eleştiriye tabi tutan Neo-Marksist düşünür C. B. Macpherson'un düşünceleri bir yönüyle liberal

demokrasinin bir kritiği, diğer yönüyle liberal demokrasinin kendisini yeniden üretmesi için önemli bir katkı niteliğindedir. Macpherson, liberal demokrasinin gelişimini anlatırken, öncelikle liberal düşüncenin ve liberal devletin, daha sonra da liberal demokrasinin ve liberal demokratik devletin ortaya çıktığını söyler. (Macpherson 1966: 6) O, bu sürece bağlı olarak liberal demokrasinin iki farklı anlamını verir: Birincisi, hala çoğunlukla kullanılan anlamıyla kapitalist piyasa toplumunun demokrasisi olarak liberal demokrasi; diğeri ise, J.S. Mill ve 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Mill'i takip eden etik liberal demokratların savunduğu, toplumun bütün üyelerinin yeteneklerini geliştirmek için eşitlik içinde özgürlüğü sağlamaya çalışan liberal demokrasi anlayışıdır. (Macpherson 1977: 1) Ne yazık ki, "Liberal Demokrasi" kavramı iki anlamda da kullanılmaktadır. Çünkü "liberal" sözcüğü, pazar kurallarının takip edilmesiyle daha güçlünün özgürlüğü için daha zayıf olanı daha aşağı çekmek olarak da adlandırılabilir; ya da toplumdaki tüm bireylerin kapasitelerini geliştirmek ve ondan yararlanmak için eşit özgürlüğe sahip olmaları anlamında da kullanılabilir.

Macpherson'a göre liberal demokrasi kavramındaki temel zorluk şu ana kadar olan süreçte söz konusu iki anlamı birleştirmeye çalışmasındadır. Liberal demokrasi, kapitalist pazar toplumunda başlamıştır. Bu dönemdeki liberal demokrasi anlayışı, "market man" (pazar insanı) olarak ifade edilebilecek temel bilinçsiz bir varsayım dayandırılmıştır. Ancak, 19. yüzyılın ortalarında Mill, bireyin kendini geliştirmesi için eşit bireysel haklara vurgu yapmıştır. Mill, herkes için en iyi yaşamın, bireyin yeteneklerinin çok boyutlu gelişmesine dayandığına inanmaktadır. Böyle bir bakış açısı, ancak bazı yeteneklerimizin gelişimi, ötekilerin yeteneklerinin gelişimini engellemesi halinde anlamlı olacaktır. (Gray 2003: 58) Mill'in bireyin kendisini geliştirmesinin başkalarının gelişimine engel olmaması anlayışının yaygınlaşmasından beri, liberal demokrasinin bu iki anlayışı mücadele içerisinde. (Macpherson 1977: 2) Macpherson bu noktadan hareketle siyasal düşüncesinin amacını, liberal demokrasinin temel bozukluklarını tespit etmek ve ihtiyaçlar doğrultusunda onu yeniden inşa etmek olarak belirlemiştir. (Macpherson 1989: 3) Ona göre, Batılı liberal demokrasiler bunalım içerisinde. (Macpherson 1984: 7) Bu bunalım büyük ölçüde Batı demokrasi kuramının ontolojik varsayımlarından ve *meşruiyet* (justifying) teorisinin dayandığı iddialardan kaynaklanmaktadır. Batı demokrasi kuramının ontolojik varsayımları, insan doğasının iki farklı anlayışında kendi içinde tutarsızlıklar barındırmaktadır. Bunlardan birincisi, sonsuz arzularcı, sınırsız sahiplenici ve özellikle *yararlılıkların* tüketicisi olarak liberal, bireyci insan anlayışı; diğ-

eri ise, insanın kendi kapasitelerinin ve vasıflarının ortaya çıkarıcısı ve çabala-yıcısı olarak insan anlayışıdır. (Macpherson 1989: 24) Macpherson, mevcut sosyal yapının şu anki kararsız ontolojinin kılavuzluğuna bırakılması durumunda, liberal demokratik amaçların gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını, bundan dolayı liberal demokrasinin *meşruiyet* kuramının yeniden ele alınması gerektiğini söyler. O, bu konudaki kesin tavrını "Batı, demokratik toplumlarının sürekliliği ve meşruluğu açısından kendi ontolojik temellerini yeniden gözden geçirmediği demokratik toplumun devamı mümkün olmayacaktır" (Macpherson 1989: 24) şeklindeki ifadesiyle ortaya koymuştur.

Macpherson, Batı demokrasisi *meşruiyet* kuramının, iki maksimize iddia üzerine dayandığını söyler: Birincisi, *bireysel faydanın maksimize edilmesi*; diğeri ise, *bireysel kabiliyetlerin maksimize edilmesidir*. Ona göre, her iki iddia da kısmen doğalarında var olan bozukluklardan dolayı, kısmen de değişen koşullardan dolayı amaca uygun şekilde gerçekleşmemektedir. Çünkü değişen koşullar, aynı ölçüde mevcut teorinin varsayımlarının da değişmesini zorunlu kılmaktadır. Değişen koşullar, iddialarının çok geniş olmasından dolayı demokrasi kuramı için yeni zorluklar yaratmıştır. Batı demokrasi kuramının merkezi değerlerinden birisi seçme özgürlüğünün önemini en üst düzeyde vurgulamasıdır. Macpherson, seçme konusunda piyasa ekonomisiyle siyasal tercih arasında bir bağ kurmak suretiyle konuyu açıklamaya çalışır. Ona göre, değişen koşullar, tüketici tercihinde büyük rol oynamaktadır. Öte yandan, batı demokrasisi, piyasa ekonomisinde olduğu gibi fiili taleple-

(* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi)

rin değişimine cevap vermek üzerine yükselir. (Macpherson 1989: 3)

Bu ilişkide sıkça gözden kaçırılan önemli bir hususa dikkat çekmek gerekir: Dünya çapında politik pazar olarak isimlendirilebilecek tüketicilerin tercihleri hızlı bir şekilde değişmektedir. Fakat Batı, özgür toplum için halen aynı üstün tercihi savunmaktadır. Oysa dünyanın geri kalan üçte ikisi küresel anlamda yeni talepleri olan ve farklı şeyleri talep etme noktasına gelen ülkelerdir. Eğer iddia edildiği gibi tüketicilerin egemenliğine inanılıyorsa, onlar kendi tercihleri konusunda özgür bırakılmalı ve bu taleplere cevap vermeye hazırlıklı olunmalıdır. Bu, var olan demokratik kuramı ortadan kaldırmak anlamına gelmemelidir. Yapılması gereken farklı kuramların birlikteliği için yeni bir argüman geliştirmektir. (Macpherson 1989: 4)

Macpherson'un ifade ettiği liberal demokrasinin her iki iddiası da (bireysel faydanın ve bireysel kabiliyetlerin maksimize edilmesi) bireysel kişiliğin gelişimi adına ileri sürülmüştür. Her iki iddianın da temel argümanı, bireylerin farklı tarihsel köklere ve farklı kişiliklere sahip olmalarına rağmen, "liberal toplum"u insan kişiliğinin gerçekleşmesinde en büyük kriter olarak ele almalarıdır. Birinci iddia şudur: Liberal demokratik toplum, bireysel tatmini ve faydayı en üst noktaya çıkarmada ve bireysel seçim özgürlüğünü genişletmede liberal olmayan toplumlara göre çok daha iyi gerçekleştirir. Bu iddia yalnızca bireysel arzuların maksimize edilmesini değil, aynı zamanda bunun hakkaniyetle yapılmasını da içerir. Ancak *faydacılık*, insanlara eşitler olarak davranmaya çalışsa da insanları eşitler olarak değerlendirmenin

gerçekte ne anlama geldiği yönündeki çok sayıda inancı hiçe sayar. Ne var ki, faydacılığın her insanın çıkarını eşit değerlendirme idealini yanlış yorumladığını ve bunun sonucu olarak bazı insanlara yeterince eşit davranmadığını, dolayısıyla bu insanlara başka insanların amaçlarına yönelik birer araç olarak davranılmasına izin verdiği de söylenebilir. (Kymlicka 2002: 37) Burada, Bentham'ın "*en çok sayıda insana en fazla mutluluğun sağlanması*" şeklinde ifadesini bulan utilitarist yaklaşımı temele alınmıştır. Bentham'a göre, refahın (maddi zenginliğin) artışıyla, mutluluğun artışı doğru orantılıdır. Eşit olmayan fırsatlarla iki bireyden hangisi daha çok refaha sahipse o daha çok mutludur. (Bentham 1931: 103) Dolayısıyla refahın en yüksek seviyeye çıkarılması mutluluğun en yüksek seviyeye çıkarılmasıdır. Benthamcı anlayışla liberal kuram, bireysel yararlılıkların en yüksek noktaya çıkarılmasını, iyi toplumun ölçüsü olarak ele almış ve bireyin yararlılıklarını en yüksek noktaya çıkarma arzusu, insan doğasının temel özelliği olarak düşünülmüştür. Bu da Bentham'ın insanı bir tüketici olarak gördüğü anlamına gelmektedir. İkinci iddia ise, liberal demokratik toplumun insan kabiliyetlerini en üst noktaya çıkardığıdır. Yani insanların, sahip oldukları potansiyelleri ve yetenekleri en üst düzeyde gerçekleştirmesinin böyle bir siyasi yapıda gerçekleşebileceği iddiası.

Macpherson'a göre; ilk iddianın içeriği, liberal demokratik toplumun, herhangi bir liberal olmayan toplumdan daha fazla, bireysel tercih oluşturarak, bireysel tatmin veya yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkardığıdır. Yani, liberal demokrasinin sadece toplu tat-

minleri en yüksek seviyeye çıkartmasını değil, fakat aynı zamanda bunu eşit bir şekilde yapması, yani tatminleri herhangi bir denklik açısından her bireyin hak ettiği en yüksek seviyeye çıkartmasıdır. (Macpherson 1989: 4) Elbette ki bu iddia, bir insan doğası tanımına dayanmaktadır. Yararlılıkların yükseltilmesini toplumun nihai hakkı olarak ele almak, insanı temelde yararlılıkların bir tüketicisi olarak görmektir. Bu durum, sadece iyi toplumun, memnuniyetleri en yükseğe çıkaran seviyede tatmin isteyen bir bütün olarak görüldüğü zaman geçerlidir. *Benthamizm*de hakim olan bu insan anlayışı, klasik politik iktisatçıların da çok ötesine geçmektedir. Bu anlayış, liberal gelenekte sağlam bir şekilde yerleşiktir ve günümüzdeki liberal demokratik toplumun önemli bir parçası olarak kalmıştır. İkinci iddianın içeriği ise liberal demokratik toplumun, insanların beşeri güçlerini yükseltmek yani, kendilerine özgü insani kapasitelerini kullanma ve geliştirme potansiyellerini artırmaktır. Bu iddia, insan doğasını yararlılıkların bir tüketicisi olarak değil, fakat bir yapıcı, yaratıcı ve insani davranışlarından (vasıflarından) zevk alıcı olarak gören bir anlayışa dayanmaktadır. (Macpherson 1989: 4) Bu vasıflar değişik şekilde listelenip değerlendirilebilir. Örneğin, rasyonel anlayış, moral muhakeme ve faaliyet, estetik yaratıcılık veya düşünme, duygusal arkadaşlık ve sevgi faaliyetleri ve bazen de dini tecrübeleri de içine alacak bir kapasite olarak düşünülebilir. (Bentham 1982: 3) İnsani vasıflar ne olarak ele alınırsa alınsın, bu insan anlayışında bunların ortaya çıkışı ve gelişimi kendi içlerinde amaç olarak görülürler yoksa tüketici memnuniyetlerine

basit birer araç değildirler. Çünkü insan, memnuniyeti arayan istekler yığını değil, ortaya çıkarılmayı bekleyen bilinçli enerji kümesidir. (Macpherson 1989: 32)

Fark edileceği üzere insan doğasına ilişkin bu yaklaşım, utilitaristlerinkinin tam tersi bir insan anlayışıdır. Esasında bu yaklaşım, *Benthamiklerin* insanı tüketici olarak gören ham görüşüne bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. *Benthamizm* 19. yüzyılda tutucu, radikal ve orta yolcu olarak birçok tepkiyi ortaya çıkarmıştır. Bütün bu tepkiler, şu veya bu şekilde insan doğasını, tüketimden çok bir faaliyet olarak tekrar ileri sürmüşlerdir. Tekrar ileri sürmüşlerdir, çünkü Aristoteles'ten 17. yüzyıla kadar insan doğası, tatminlerin tüketiminden daha ziyade amaçlı faaliyetler, yani herhangi bir rasyonel amaca göre kişinin enerjisini kullanması olarak düşünülmüştür. 17. yüzyılın başlarına kadar geri götürebileceğimiz modern piyasa toplumunun ortaya çıkmasıyla birlikte insan doğasına ilişkin bu anlayış daraltılmış ve hemen hemen tersine döndürülmüştür. İnsan halâ, amacı olan rasyonel bir varlık olarak ele alınmış, fakat bu rasyonel davranış sınırsız arzuların bir karşılanma aracı olarak sınırsız bireysel sahiplenme düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Macpherson'a göre insan doğasına ilişkin bu bakış açısı insanı, sınırsız sahiplenici ve sonsuz bir tüketici haline getirmiştir. (Macpherson 1989: 5) İnsanın sınırsız sahiplenici olması onun sonsuz arzuları olarak tanımlanmasının doğal bir sonucudur.

Kabul etmek gerekir ki, liberal gelenek, temel özelliği yararlılıkların rekabetçi bir şekilde yükseltilmesi olan piyasa toplumunda oluşturulmuştur. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz iki

farklı insan doğası anlayışı ve iki yüceltici iddianın bir araya getirilmesi çabası şaşırtıcı değildir. Bundan dolayı 19. yüzyılda liberal demokrasi düşüncülerinin karşılaştığı en önemli problem, önceki iki yüzyılın demokrasi öncesi liberal geleneğini, yeni demokrasi moral iklimine yerleştirecek bir yol bulmaktır. Bunun için de, liberal demokratik toplum imajını daha ahlaki bir zemine meşrulaştırmak gerekliydi. Bu durum bireysel özgürlüğün liberal icraatla uygunluğu içerisinde, herhangi birinin kendinden beklenenin en çoğunu elde etmek için özgürlüğü liberal demokratik toplumun ana prensipleri olarak sunmasıyla gerçekleştirilebilirdi. Böylece birinin güçlerini en yükseğe çıkarmak için bireysel özgürlük, faydaları en yükseğe çıkarmak özgürlüğüne eklenmeliydi. Sonuç olarak yeni bir moral kazanmış olan liberal demokratik toplum bir piyasa toplumu olarak bireylerin seçilmiş faydalarını ve özgür bir toplum olarak da güçlerini en yükseğe çıkarmayı iddia edebilirdi.

Macpherson, bu iddiaların hiçbirinin çok sağlam biçimde ayakta durmadığını ifade eder. Ona göre, liberal demokratik toplumun bireysel yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkardığı iddiası, ekonomik bir iddiaya indirgenemez. (Macpherson 1989: 6) Gerçekten de sınırsız sahiplenme içinde bireysel teşebbüs ve bireysel hakların piyasa ekonomisiyle sosyal ve politik kurumların talebi üzerine bireysel yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkardığı iddiası inkâr edilemez bir gerçektir. Aslında yararlılığı en yüksek seviyeye çıkarma iddiasını Macpherson'un yaptığı gibi ekonomik bağlama indirmek, liberal demokratik iddialardan yola çıkarak diğer liberal kurumlara yüklenen dege-

ri dışlamayı haklı kılmayacaktır. Çünkü sivil ve siyasi özgürlüklerin kendilerine ait enstrümantal ekonomik değerlerden başka bir değere sahip olduğunu göz ardı edemeyiz. Kaldı ki bireysel güçlerin gelişimi ve ortaya çıkması için sivil ve siyasi özgürlüklerin ön koşul olarak kabul edilmesi gerekir.

Liberal demokratik toplumun bireysel yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkardığı iddiasını Macpherson'un iddia ettiği gibi ekonomik bir iddiaya indirgeyecek olsak bile burada tartışılması gereken problem bu iddianın gerçekten doğru olup olmadığıdır. Macpherson'a göre, kapitalist piyasa ekonomisinin bireysel yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkardığı iddiası 20. yüzyılın iktisatçıları tarafından yeterince eleştirilmiş, ancak bunu çok az siyasi teoriyden fark edebilmiştir. Macpherson, bunun temel nedeninin, bu bireysel yararları en yüksek seviyeye çıkarma iddiasının üstesinden gelinemeyecek mantıklı bir zorluk içermediğini söyler. Zira, farklı kişilerin farklı şeylerden tatmin olmaları tek bir ölçme şekliyle kıyaslanamaz. Dolayısıyla bunlar birbirlerine eklenerek bir araya getirilemezler. Yine bu yüzden piyasanın gerçekte ürettiği yararlılıklar kümesinin başka bir sistem tarafından üretilebilecek diğer bir kümeden daha büyük olduğunu göstermek mümkün değildir. Macpherson, bu noktadan hareketle, piyasanın toplu yararlılığı en yüksek seviyeye çıkardığı iddiasının ispatlanamayacağını vurgular. (Macpherson 1989: 7) Zaten serbest piyasanın özgürlükleri ve yararlılıkları artırdığıyla ilgili yaygın söylemin büyük bölümü, özgürlüğün ahlaklaştırılmış tanımına dayanmaktadır. Ahlaklaştırılmış bir tanımla,

serbest piyasanın hiç kimsenin özgürlüğüne kısıtlama getirmediğini, yalnızca insanların yapmaya hakları olmadığı şeyleri yapmalarını önlediği söylenebilir. (Kymlicka 2002: 151)

Macpherson'un bu konuda dikkat çektiği ikinci problem, piyasanın yararlılıkları eşit derecede yükselttiği iddiasının bir geçerliliği olmadığı yönündedir. Macpherson burada eşitliği, yararlılıkların toplumun bireysel üyeleri arasındaki dağılımına atfen kullanmaktadır. Eşitlik, her bir bireyin toplu ürüne yaptığı katkıyla orantılı dağılımı gerektirir. Sorun, bunu piyasanın gerçekleştirmesinin mümkün olup olmadığıdır. Macpherson'a göre iktisatçılar, kaynakların veya gelirin özel dağılımını varsayarak mükemmel bir serbest rekabetçi piyasanın işleyişinin her bir bireye katkısını hak ettirdiği kadar azami memnuniyeti vereceğini göstermişlerdir. Ne var ki, kaynakların ve gelirin dağılımının adil olduğu ispatlanmazsa eşit yarar en yüksek seviyeye çıkarma iddiası sürdürülemez. (Macpherson 1989: 7) Bu bağlamda, iktisatçıların modeliyle gösterilebilecek azami durum salt rekabetçi piyasanın herkese sahip olduğu kaynaklar vasıtasıyla katkıda bulunduğu oranda bir ödül verebileceğidir. Bu kaynaklar bireyin enerjisi, becerisi, sermayesi, arazisi veya diğer kaynakları olabilir. Ancak bu durumda bütün kaynakların gerçek sahiplenme şeklinin eşit olup olmadığı sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Eşitlik bireyin enerji ve becerisine **orantılı** ödülleri gerektiriyorsa -ki bu J. S. Mill'in 'mülkiyette eşitlik prensibi'ni göstermektedir- piyasa modelinin eşit olmadığı ileri sürülebilir. Çünkü piyasa modeli, ödülleri enerji ve beceri

gibi diğer sahip olunan kaynaklara **orantılı** olarak dağıtır. Ancak diğer kaynakların mülkiyeti edinilmiştir. Macpherson, bu noktada hiç kimsenin diğer kaynakların mülkiyetinin sahipleri tarafından kullanılan enerji ve beceriyle orantılı olduğunu iddia edemeyeceğini söyler. Bu durumda piyasa, yararlılıkları işe göre eşit bir şekilde en yüksek seviyeye çıkaramayacaktır. İhtiyaca göre de **egaliteryan** ihtiyaç anlayışı içerisinde yararlılıklar eşit bir şekilde en yüksek seviyeye çıkarılamayacaktır.

Macpherson'a göre Bentham, bireylerin hazlar açısından eşit kapasiteye sahip olduğu ve böylece eşit ihtiyaçları olduğu "**egaliteryan**" varsayımını ortaya atmış ve toplu yararlılığı belirlemede bireyin tek sayılamayacağını ve hiç kimsenin de tek olmanın ötesinde olamayacağını öne sürmüştür. Daha sonra Bentham, yararlılığın, refahın (zenginliğin) mutlak eşit dağılımıyla en yüksek seviyeye çıkarılabileceğini göstermiştir. Bentham ayrıca, eşit dağılımın, üretkenliğin ayrılamaz teşviki olarak gördüğü kâr dâhil, mülkiyetin güvenliğiyle tamamen uygunsuz olduğuna da işaret etmiştir. Böylece yararlılıkların toplu üretimi en yüksek seviyeye çıkarmak için güvenlikle birlikte olması gerektiği sonucuna varmıştır. (Macpherson 1989: 7) Bentham'ın açık bir şekilde göstermek istediği, kâr teşvikleriyle ilgili piyasa varsayımını yapar yapmaz, azami yararlılığı hesaplamada her bir bireyi eşit derecede değerlendirme ihtimalini terk etmemiz gerektiğidir. Zaten, Bentham, piyasanın kendi eşitlik anlayışına göre yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkardığını ileri sürmez, aksine piyasanın bunu yapamayacağını iddia eder.

Yukarıda bahsettiğimiz iki eşitlik anlayışının dışında (*işe göre dağılım ve varsayılan eşit ihtiyaca göre dağılım*) eşitlikle ilgili farklı anlayışlar da ileri sürülebilir. Ancak Macpherson'a göre, demokratik teorinin asgari eşitlikçi varsayımlarıyla uyumlu olmayan hiçbir eşitlik anlayışı, piyasanın yararlılıkları eşit bir şekilde en yüksek seviyeye çıkardığını göstermez. Macpherson, bu noktadan hareketle, yararlılıkları en yüksek seviyeye çıkarmanın ve bunun eşit bir şekilde yapılması iddiasının, mükemmel rekabetçi bir yapıda bile başarısız olacağını iddia eder. (Macpherson 1989: 8) Ona göre, liberal demokratik toplumun insanların güçlerini en yüksek seviyeye çıkardığı iddiası yeterince açık olmasına rağmen, oldukça karmaşık sorunları da içinde barındırmaktadır. Bunu bireysel güçlerin en yüksek seviyeye çıkarılması prensibi içinde toplamak (ki, Macpherson için liberal demokrasinin yararlılıktan başka bütün temel iddiası budur) (Macpherson 1989: 8) şüphesiz konuyu oldukça basite indirgemek olacaktır. Batı geleneği içerisinde insanın yeğâne amacı, beşeri davranış ve kapasiteleri kullanma ve geliştirme önerisine dayandırılır. Bu varsayımına göre iyi bir hayat, bu güçleri en yüksek seviyeye çıkarandır. Aynı şekilde iyi bir toplum da bu güçleri en yüksek seviyeye çıkararak veya bunu kolaylaştırıp izin veren ve böylece insanın kendisini en iyi konuma çıkarmasını sağlayan toplumdur. *Macpherson* bu güçler anlayışının tanımlayıcı değil etik bağlamda düşünülmesinin önemine dikkat çeker. Bu bakış açısıyla bir insanın güçleri, doğa ya da Tanrı tarafından kendisine bahşedilmiş temel insani davranışları anlamak için kendisinde bulunan potansiyeller-

dir. Yoksa *Hobbes*'da olduğu gibi nasıl edinilirse edinilsin isteklerinin gelecekte gerçekleştirilmesini sağlayacak mevcut vasıtaları değildir. (Hobbes 1966: 74)

Macpherson için demokrasinin maksimizasyonu açısından insan güçleriyle ilgili söz konusu iki farklı anlayışı doğru anlamak, mevcut liberal demokratik teorinin eksikliklerinin giderilmesi açısından oldukça önemlidir. İnsan güçleriyle ilgili etik anlayış, bireyin amaçlarını gerçekleştirme de bu güçleri potansiyeller olarak, insanın sadece doğal kapasiteleri şeklinde değil (enerji ve beceri) fakat aynı zamanda bunları dışa vurma kabiliyeti olarak ele alır. Bu dışa vurum, insanın kendi dışındaki şeylere erişimini sağlar. Dolayısıyla insan amaçlarını gerçekleştirirken karşısına çıkan olaylarda söz konusu erişimi sınırlamayı da kapsayacak şekilde insanın güçlerinde bir azalma kaçınılmaz olacaktır. (Macpherson 1989: 9)

Tanımlayıcı insan güçleri anlayışı ise, başka insanların istekleriyle enerji ve becerilerinin kullanılması sonucu edinilmiş ilave güçlerle doğal kapasitelerini kapsar. Bu anlayış, insanın amacına ulaşması için beşeri kabiliyetlerini tamamen kullanmayı ve kapasitelerini kullanmak için ihtiyaç duyduğu şeylere özgürce ulaşmasını da şart koşmaz. Dolayısıyla insan kapasitelerini kullanırken karşısına çıkacak herhangi bir şey için insanın güçlerinin azalması söz konusu olmayacaktır. Bu açıdan insanın güçleri tamamen insan olması için sahip olunması gereken güçler değil, sahip olduğu güçlerdir. Bu nedenle gelecekte elde etmek istediği şeyler için araç olarak tanımlanan insan güçleri, başka insanların enerji ve becerile-

ri vasıtasıyla edindiği güçlere hitap etmeyi de kapsayacaktır. (Macpherson 1989: 9) İnsanların amaçlarına ulaşmada erişimin geniş çapta sınırlandırıldığı herhangi bir toplumda insan güçlerinin hangi anlamda tanımlandığına bağlı olarak sonuç farklılaşacaktır. Etik anlayışta bazı insanların güçlerinin bir kısmının başkalarına sürekli net bir transferi olacak ve gücün alındığı kişilerin insani varlığında bir azalma olacaktır. Tanımlayıcı anlayışta ise, net güç transferi ve insani varlıkta bir azalma olmayacaktır. Transferde azalma olmayacaktır çünkü güçler, insanın edinmiş olduğu veya kendisine bırakıldığı kadarıyla erişim vasıtalarıdır. İnsani varlıkta da bir azalma olmayacaktır çünkü, insanın varlığı fikri, bu anlayışta ima edilen, insanın tatminlerinin bir tüketicisi olduğu düşüncesine dayanmaktadır. (Macpherson 1989: 10)

Macpherson'a göre insanın güçlerinin etik anlayışı 19. yüzyılda batı geleneğine yeniden sokulan bir kavramdır. Bu giriş; liberal teoriyi, liberal demokratik teoriye dönüştüren şeydir. 19. yüzyılda bu etik anlayış yeniden başladığında eski ve Ortaçağlardaki durumlarda ihtiva ettiğinden çok daha spesifik *egaliteryan* bir varsayımı içermekteydi. Bu anlayış sadece her bir bireyin insani varlığını anlama fırsatıyla eşit derecede donatıldığını değil, ama aynı zamanda insanların kapasitelerinin önemli derecede eşit olduğunu ve bu dünyada eşit fırsatlarla donatıldığını da varsayar. Böylece, 19. yüzyılda piyasa toplumunu ve demokrasi öncesi liberal teoriyi insanileştirmeyi deneyenler tarafından bu etik anlayış, yenden ileri sürüldüğünde, iddia, insanın temel davranış veya kapasitelerini kullanma ve geliştirmeyi en yüksek sevi-

yeye çıkarma anlamında her bir bireyin güçlerini liberal demokratik toplumun en yüksek seviyeye çıkardığı iddiası haline gelmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, liberal demokratik toplumun her bir bireye sahip olduğu doğal kapasiteler ne olursa olsun onları kullanma ve geliştirmede azami özgürlüğü sağladığı görüşüdür.

Macpherson, bu görüşün doğruluğunu da tartışmaya açar. Ona göre, liberal demokratik toplum kapitalist piyasa toplumdur ve kapitalist piyasa toplumu doğası gereği iddia edilen doğal kapasiteleri kullanmak ve geliştirmek için eşit bireysel özgürlüğü en yüksek seviyeye çıkarmaktan ziyade onu azaltarak bazı insanların güçlerinin bir kısmını başkalarına aktarmayı zorunlu kılar. (Macpherson 1989: 10) Çünkü kapitalist piyasa toplumu bireysel güçlerin sürekli olarak ve her zaman her yerde değişimini gerekli kılarak çabır. Çoğu insan başkalarının enerji ve becerisinin ürünü ve kullanımını karşılığında kendi enerji ve becerisinin kullanımını piyasada satar. Böyle de yapmak zorundadırlar, çünkü çalışacakları yeterli sermaye ve diğer kaynaklara sahip değildirler veya bunları kontrol edemezler. Bu da kendi sermayelerini artırma çabası dışında hiçbir şeyden sorumlu olmayan çok az bir kısım insan tarafından ve sermaye ve diğer kaynaklara sahip olan kapitalist toplumun doğasından kaynaklanır. Bu azınlık, sermayelerini ne kadar artırırsa sermayesi olmayanların üzerinde o kadar çok kontrolleri olacaktır. Dolayısıyla gerçek iş hayatında kişinin kendi güçlerinden haz duyması ve bu güçlerini geliştirmesi söz konusu olamaz. Kendi emek araçlarından yoksun olanlar, başkalarına ulaşmak için bedel

ödemelidirler. Başkalarına bedel ödemesiz kendi beceri ve enerjisini bireyin kullanmadığı bir toplumda, başkalarının çıkarları için yani güçlere erişim için insanın güçlerini en yüksek seviyeye çıkardığı söylenemez. (Macpherson 1989: 11)

Bu noktadan hareketle Macpherson, 20. yüzyıl siyasi düşünürlerinin, mükemmel rekabetçi kapitalist piyasa toplumunda güçlerin net bir şekilde transferini görmezlikten geldiklerini söyler. (Macpherson 1989: 11) Hobbes'tan Bentham'a kadar birçok düşünürün böyle bir insan anlayışının mirasçıları olarak bu transferi görmezden gelmelerinin sebebi, insan güçlerini, tatminleri sağlamak için insanın sahip olduğu araçlar olarak tanımlamalarından kaynaklanır. Yani, arazi ve sermaye edinimiyle bir insanın hali hazırda edindiği ne kadar güç varsa, başkaları arazi ve sermayeyi edindiği zaman kendisine kalan kadar az gücü olacaktır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi güçler, bu şekilde tanımlandığında emek-sermaye ilişkisinde net güç transferi olmayacaktır. Güçlerin bu şekilde tanımı, insanın güçlerinin etik tanımıyla oldukça uygunsuzdur. Dolayısıyla liberal demokratik kuram, bireysel güçleri en yüksek seviyeye çıkarma iddiasını gerçekleştirmek istiyorsa, etik tanımı dikkate almak zorundadır. Yoksa liberal demokratik yükseltme bağlamında, insanın güçleri onun doğal kapasitelerini kullanma kabiliyetini de içerecek şekilde ele alınacaksa, bazı insanların güçlerinin bir kısmının başkalarının çıkar ve hazzı için sürekli olarak başkalarına transferiyle işleyen kapitalist piyasa toplumu, her bir bireyin gücünü uygun bir şekilde en yüksek seviyeye çıkarmayı iddia edemez. Piyasa

işlemleriyle edinilen, eşit olmayan mülkiyetler bazı insanların başkalarının güçlerini edinerek kendi güçlerini artırdıkları araç haline gelmiştir. Güçlerin yalnızca azınlık bir grup için en yüksek seviyeye çıkarılmasının demokratik bir toplumun kriteri olmayaacağı açıktır. Ne var ki, insanın yararlılıkların sonsuz arzularıcısı olduğu anlayışını terk etmeksizin insanın başkaları üzerinde gücün sonsuz istekçisi olduğu gerçeğini değiştirmek ve net güç transferinden kaynaklanan eşitsizliği ortadan kaldırmak mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak Macpherson'a göre liberal demokrasilerin garanti altına almak zorunda oldukları en önemli şey, her bir ferdin kendisi için en iyi olanı gerçekleştirme hususundaki eşit-özgürlük hakkıdır. Açıktır ki etik manada bireysel kabiliyetlerin en yüksek seviyeye çıkarılması ile tanımlayıcı piyasa anlamında bireysel güçlerin en yüksek seviyeye çıkarılması arasındaki çelişkiler çözülmediği sürece demokrasinin maksimizasyonundan da söz edilemeyecektir. Liberal demokratik teorinin iddialarını gerçekleştirebilmesi, bünyesinde barındırdığı bu çelişkileri çözmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Bentham, J. (1931); The Theory of Legislation, ed. C.M. Ogden, New York.
- Bentham, J. (1982); Introduction to the Principles of Morals and Legislation, edited by: J.H. Burns and H.L.A. Hart, London and New York.
- Dworkin, Ronald (1985); A Matter of Principle, Harvard University Press, London.

- Groy, John (2003) Liberalizmin İki Yüzü, Çev. K. Değirmenci, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Held, David (1987); Models Of Democracy, Cambridge, Polity Press, Cambridge.
- Hobbes, Thomas (1966); Leviathan, The English Work of Thomas Hobbes ed. S.W. Molesworth Barth, Scientia Verlag Aalen, Darmstadt.
- Kymlicka, Will (2002); Contemporary Political Philosophy, Oxford University Press, Oxford.
- Lokoff, Sanford (1993); Özerklik ve Liberal Demokrasi, Çev. E. Seber, Sosyal – Siyasal Teori, (Der: A. Yayla) Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Macpherson CB (1966), The Real World Of Democracy, Oxford University Press, New York.
- Macpherson CB (1977) The Life and Times of Liberal Democracy, Oxford University Press, New York.
- Macpherson, C.B. (1984); Demokrasinin Gerçek Dünyası, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara
- Macpherson, C.B. (1989); Democratic Theory: Essays in Retrieval, Clarendon Press, Oxford.